

เอกลักษณ์แห่งตน

เอกลักษณ์แห่งตน (Self - Identity) หมายถึง ลักษณะอันเป็นเอกภาพภายในตนของบุคคลอันเนื่องมาจากผลของการบูรณาการของพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุคคลในแต่ละระดับอายุ เอกลักษณ์แห่งตนเปลี่ยนแปลงไปตามวัยและประสบการณ์ และสะท้อนให้เห็นถึงบุคลิกภาพของบุคคลนั้น

ทฤษฎีเอกลักษณ์แห่งตนในวงจรพัฒนาการของชีวิต

นักทฤษฎีพัฒนาการมนุษย์แต่ละคน ได้สะท้อนความคิดให้เห็นว่า เอกลักษณ์แห่งตนมีวิวัฒนาการหรือความเป็นมา ในแต่ละขั้นตอนของ

วงจรชีวิต นักจิตวิทยาพัฒนาการที่สำคัญบางท่าน ถึงแม้จะไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่า เป็นการแสดงถึงพัฒนาการของเอกลักษณ์ก็ตามแต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาสาระของพัฒนาการที่แต่ละท่านกล่าวถึง ก็นับได้ว่าเป็นพัฒนาการด้านเอกลักษณ์แห่งตน ตามความหมายดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญ แนวคิดของฟรอยด์ (Freud, 1949) เกี่ยวกับพัฒนาการด้านจิตเพศ (psychosexual development) ที่กล่าวถึงพัฒนาการด้านจิตเพศของมนุษย์ที่ดำเนินไปตามขั้นตอน ปาก (oral) ทวาร (anal) อวัยวะเพศ (phallic) ระยะเวลาแฝงเร้น (latent) ระยะเวลาแรกเริ่ม (puberty) และเพศสัมพันธ์ (genital) ได้แสดงไว้ในตาราง 1 ดังต่อไปนี้

ตาราง 1 ขั้นตอนพัฒนาการจิตเพศตามแนวคิดของฟรอยด์

อายุโดยประมาณ	ขั้น	ลักษณะ
เกิด - 2 ปี	ปาก	ความพึงพอใจจากใช้ปาก ดูด กิน เคี้ยว
2 - 3 ปี	ทวาร	ความพอใจจากการขับถ่าย
3 - 6 ปี	อวัยวะเพศ	ความพอใจจากการสัมผัส กระตุ้นอวัยวะเพศ การสำเร็จความใคร่
6 ปี - แรกเนื้อ นุ่ม สว	แฝงเร้น	แรงกระตุ้นทางเพศอยู่ในภาวะพักตัวสงบนิ่ง เก็บกด
แตกเนื้อนุ่มสวขึ้นไป	เกี่ยวกับการสืบพันธุ์	หันเหไปสู่เพศตรงกันข้าม เพื่อขยายเผ่าพันธุ์ ให้มีความสัมพันธ์ทางเพศ

แนวคิดเรื่องพัฒนาการจิตเพศในทัศนะของ فروยด์ เป็นการแสดงให้เห็นว่าเอกลักษณ์ทางจิตเพศ หรือโดยเฉพาะเอกลักษณ์ทางเพศ (sexual identity) ของแต่ละช่วงอายุหรือแต่ละวัยนั้นเป็นอย่างไร หากมีอะไรบกพร่องหรือไม่สมบูรณ์ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ขาดเอกลักษณ์แห่งตนทางเพศ หรือเป็นผู้มีเอกลักษณ์ทางเพศที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ

พัฒนาการในวงจรชีวิตเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้เอกลักษณ์บังเกิดขึ้นกับบุคคล ดังที่นักจิตวิทยาสำคัญอีกท่านหนึ่งคือ อีริก อีริกสัน ได้กำหนดพัฒนาการออกเป็น 8 ขั้นตอนในช่วงชีวิต ตั้งแต่วัยเริ่มต้นจนกระทั่งถึงวัยสุดท้าย ในลักษณะที่เป็นข้อขัดแย้งเชิงพัฒนาการ (developmental conflicts) แต่ละคู่ต่อไปนี้คือระหว่าง (1) ความไว้วางใจ กับ ความไม่ไว้วางใจ (ตั้งแต่เกิด - 2 ปี) (2) ความเป็นอิสระกับความอับอายและความสงสัย (2 - 3 ปี) (3) ความริเริ่มกับความรู้สึกผิด (3 - 6 ปี) (4) ความหมั่นเพียรกับความด้อย (6 ปี - ก่อนเข้าสู่วัยรุ่น) (5) การมีเอกลักษณ์กับความไม่ชัดเจนในบทบาทและเอกลักษณ์ (วัยรุ่น) (6) ความสนิทสนมกับความโดดเดี่ยว (วัยผู้ใหญ่ตอนต้น) (7) การเพิ่มพูนผลงานกับการชะงักงัน (วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง) (8) บุรณภาพกับความชิงชังและสิ้นหวัง (วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย) (ปริชา ธรรมา, 2546)

แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าแต่ละขั้นตอนของบุคคลจะมีความขัดแย้งเชิงพัฒนาการควบคู่กันไป หากบุคคลแก้ไขความขัดแย้งเป็นผลสำเร็จ ก็จะเป็นผู้ที่มีพัฒนาการแห่งตนในทางบวก หากไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งให้ลุล่วงไปได้จะมีผลที่ทำให้มีพัฒนาการในทางลบ ดังนั้นบุคคลจะมีเอกลักษณ์หรือไม่อาจมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนได้ ย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสามารถในการขจัดความขัดแย้งที่ผ่านมา คือข้อขัดแย้ง 1, 2, 3 และ 4 ประกอบกับความสามารถในการขจัดความขัดแย้ง คู่ที่ 5 ที่เกี่ยวกับการกระทำให้ตนเองได้มี

หรือไม่มีเอกลักษณ์ และเมื่อตนเองได้มีหรือไม่ได้มีเอกลักษณ์ก็จะส่งผลกระทบต่อการแก้ข้อขัดแย้งขั้นต่อไปในทำนองเดียวกัน จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าเหตุ และผล อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของพัฒนาการในวงจรชีวิตของทุกคนที่ชี้ให้เห็นว่าเอกลักษณ์สำคัญยิ่งของมนุษย์คือ ความสามารถในการขจัดความขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และเป็นการแสดงให้เห็นว่าเอกลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นประการใดก็ตาม เป็นลักษณะสำคัญที่เกิดขึ้นในวงจรชีวิตตามความสามารถของแต่ละคน

ในเรื่องการหล่อหลอมเอกลักษณ์แห่งตนนี้ อีริกสัน (Erikson 1950) ให้ข้อสังเกตว่าเมื่อเด็กเกิดความผูกพันกับครอบครัว ก็จะมีโอกาสสร้างเอกลักษณ์แห่งตนได้เร็ว แต่ถ้ายังคงอยู่กับพ่อแม่ ก็ยากที่เด็กจะกระทำได้ ยากที่จะค้นพบตนเอง ยากที่จะรู้ว่าตนเองคิดอย่างไรและต้องการอะไรจากชีวิต เว้นเสียแต่ในกรณีที่พ่อ แม่ ให้อิสระทางความคิด และให้โอกาสในการแสดงบทบาทต่าง ๆ ก็จะทำให้เด็กสามารถค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนได้เช่นเดียวกัน การได้แยกตนเองออกจากพ่อแม่อย่างน้อยที่สุดก็จะเป็นการให้โอกาสเด็กได้เป็นคนที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง นอกจากนี้ อีริกสัน ยังเห็นว่าเอกลักษณ์มิได้เริ่มหรือจบลงในวัยรุ่น แต่เป็นกระบวนการตลอดชีวิตของการเลือก การประสมประสานความมุ่งหวังต่าง ๆ ของพ่อแม่ ของเพื่อน ๆ ของสังคม และการรับรู้ตนเองการหล่อหลอมหรือการสร้างเอกลักษณ์ จำเป็นต้องมีการประเมินคุณค่าของตนเอง คุณสมบัติต่าง ๆ ของตนเอง รวมถึงแนวทางการใช้คุณสมบัติส่วนของตนให้เป็นประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใด การเป็นผู้ใหญ่จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุรณการจากหลาย ๆ ด้านของเอกลักษณ์ ตลอดถึงการขจัดความขัดแย้งระหว่างด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตนไปสู่บุคลิกภาพที่สมบูรณ์

เอกลักษณ์บางด้านอาจก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างได้ง่ายกว่าด้านอื่น ๆ เช่น เอกลักษณ์แห่งตน ด้านร่างกายและทางเพศก่อตัวขึ้นมาได้ตั้งแต่เนิ่น ๆ มากที่สุด การเริ่มต้นในช่วงก่อนวัยรุ่น (puberty) นำไปสู่การยอมรับตนเองด้านร่างกายและทางเพศ ผู้ที่ยอมรับตนเองด้านร่างกายและทางเพศรวมทั้งบทบาททางเพศนั้นจะเป็นผู้ที่มีเอกลักษณ์แห่งตนทางบวกในด้านทั้งสองนี้

ส่วนเอกลักษณ์แห่งตนด้านสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อมีสัมพันธภาพทางสังคมกว้างขวางออกไป เช่น โดยการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เมื่อพิจารณาเอกลักษณ์ส่วนตนด้านอาชีพ ด้านอุดมการณ์และจริยธรรมจะปรากฏว่ามีพัฒนาการที่ช้ากว่า ทั้งนี้ เพราะเหตุที่ต้องมีความเจริญงอกงามทางความคิดที่สูงขึ้น และต้องมีพัฒนาการที่ช่วยให้สามารถสำรวจความคิดต่าง ๆ และแนวทางต่าง ๆ ของการดำเนินการเข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญ

อนึ่งเนื่องจากเอกลักษณ์แห่งตนเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนเอง (self concept) หรือการมองตนด้วยตัวเองหรือในทัศนะของตนเอง ประการหนึ่งและจากการมองตนของบุคคลโดยบุคคลอื่นหรือในทัศนะของบุคคลอื่น อีกประการหนึ่ง บางคนเห็นวาทตนเองมีเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง แต่คนอื่นอาจเห็นว่ามีเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งที่แตกต่างออกไปเอกลักษณ์แห่งตนจึงอาจมีความสอดคล้องกันหรือไม่สอดคล้องกันระหว่างทัศนะของผู้อื่น หรือระหว่างทัศนะของตัวบุคคลผู้นั้นกับของบุคคลอื่น แต่ตามปกติแล้ว เอกลักษณ์ที่ชัดเจน มั่นคง ของบุคคลอันเป็นที่รู้จักหรือใกล้ชิดกับคนอื่นมีความสอดคล้องกันระหว่างทัศนะดังกล่าวอยู่ในระดับสูงมาก เช่น คนที่มีเอกลักษณ์เด่นชัดเจนทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม คุณธรรม หรือทางด้านร่างกาย อย่าง

ใดอย่างหนึ่งในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นที่ประจักษ์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นย่อมจะมีการยอมรับและการเห็นพ้องระหว่างกันอย่างมาก ส่วนความไม่ชัดเจนและความไม่มั่นคงของเอกลักษณ์ มักจะเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่เกิดความสอดคล้องระหว่างความเห็นหรือการรับรู้ของผู้อื่น รวมทั้งของตนเองด้วย ก็เป็นเรื่องที่อาจเป็นไปได้

การพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะนอกจากจะสะท้อนความสำคัญของการพัฒนาบุคลิกภาพ ยังเกี่ยวข้องกับภารกิจพัฒนาการ เพราะเป็นคุณสมบัติพื้นฐานที่จะช่วยให้บุคคลทำภารกิจพัฒนาการในแต่ละวัยได้

เอกลักษณ์แห่งตนกับความสามารถในการกระทำภารกิจพัฒนาการ

ความสามารถของบุคคลในการกระทำภารกิจพัฒนาการ (developmental tasks) เป็นแนวคิดของ ฮาวิกเฮอร์ส (Havighurst, 1952) ที่แสดงถึงความสามารถในแต่ละวัยตั้งแต่วัยเด็กตอนต้นถึงวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย ที่บ่งบอกคุณสมบัติพื้นฐานในด้านเอกลักษณ์แห่งตน ผู้ที่กระทำภารกิจพัฒนาการของวัยต้น ๆ ได้สำเร็จ จะได้รับผลดีที่เกื้อหนุนให้ประสบความสำเร็จในการกระทำภารกิจพัฒนาการของวัยถัดไป แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าไม่ประสบความสำเร็จในการกระทำภารกิจพัฒนาการของวัยต้นจะมีผลที่เป็นอุปสรรคต่อการกระทำภารกิจพัฒนาการของวัยถัดไป ด้วยเหตุและผลจากการกระทำภารกิจพัฒนาการดังกล่าว แต่ละคนจะพัฒนาและมีเอกลักษณ์แห่งตนได้มากน้อยดีเด่นชัดเจน มีคุณค่า เป็นที่ยกย่องเชิดชูมากน้อยเพียงใดหรือไม่ก็นั้นย่อมเกิดจากพื้นฐานด้านความสำเร็จหรือไม่ประการใดในการกระทำภารกิจพัฒนาการในแต่ละวัยของตนเองอีกด้วย ซึ่งผู้เขียนได้แสดงไว้ในตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 สรุปภารกิจพัฒนาการของแต่ละวัยตามแนวคิดของ ฮาวิกเฮอร์ส

ก. ภารกิจพัฒนาการวัยทารกและวัยเด็กตอนต้น (ตั้งแต่เกิด - 6 ปี)

การเดินได้ การกินอาหารแข็งได้ การพูดได้ การควบคุม และการกำจัดของเสียของร่างกาย การรู้ความแตกต่างระหว่างเพศ การแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับเพศของตน การมีความมั่นคงทางร่างกาย การสร้างสิ่งกีดขวางๆ เกี่ยวกับสภาพทางสังคมและทางกายภาพ การให้พ่อแม่พี่น้องและบุคคลอื่นเข้าใจตนเองในด้านอารมณ์และความรู้สึก การรู้ผิดถูก การพัฒนาความสำนึกผิดถูก

ข. ภารกิจพัฒนาการของวัยเด็กตอนปลาย (6 - 12 ปี)

การเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นต่อการเล่นเกม การมีทัศนคติเหมาะสมต่อตนเองขณะที่กำลังเจริญเติบโต การปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนอายุเดียวกัน การเรียนรู้บทบาททางสังคมของหญิงหรือชาย การพัฒนาทักษะมูลฐานในการอ่านเขียนและคิดคำนวณ การพัฒนาสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน การพัฒนาความสำนึกผิดชอบ หลักศีลธรรมและเกณฑ์ประเมินคุณค่า การให้ตนเองมีอิสระ การพัฒนาทัศนคติต่อกลุ่ม และสถาบันทางสังคม

ค. ภารกิจพัฒนาการของวัยรุ่นตอนต้น (12 - 14 ปี)

การประพฤติปฏิบัติตามกติกาของเพื่อนอายุเดียวกัน การรับแบบแผนการประพฤติของเพื่อนเพศเดียวกัน การเรียนรู้บทบาทของตนในส่วนที่สัมพันธ์กับเพื่อนต่างเพศ การรวบรวมความคิดและความรู้สึกต่างๆ เกี่ยวกับตนเอง ขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย การยอมรับสภาพอันแท้จริงในรูปร่างหน้าตาของตนเอง การควบคุมการใช้ร่างกาย การใช้ภาษาแสดงความคิดที่ซับซ้อนมากขึ้นให้ชัดเจน การเปลี่ยนจากรูปร่างไปสู่นามธรรมและการใช้หลักการทั่วไปมาอธิบายเรื่องเฉพาะ

ง. ภารกิจพัฒนาการของวัยรุ่นตอนปลาย (14 - 18 ปี)

การให้ตนเป็นอิสระเช่นผู้ใหญ่ การสร้างสัมพันธภาพระหว่างกันในด้านความรักกับบุคคลที่จะเป็นคู่ครอง การรับค่านิยมต่างๆ ทางสังคมโดยการเรียนรู้กติกาใหม่ๆ ของบุคคลรุ่นเดียวกัน การพยายามเรียนรู้และแสดงออกเป็นคำพูดในเรื่องความขัดแย้งต่างๆ ของหลักศีลธรรมจรรยา ความแตกต่างระหว่างหลักการกับการปฏิบัติ และการพยายามแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยความรับผิดชอบ การพยายามสำรวจหนทางที่จะหาคู่ครองในเวลาภายหลังและการสร้างสมคุณลักษณะที่พึงปรารถนา การเลือกอาชีพ การเตรียมตัวรับบทบาทของตนเองในอนาคตเพื่อเป็นผู้ใหญ่และพลเมืองดีของชุมชนที่กว้างออกไป การเรียนรู้แนวทางระบายแรงขับทางเพศที่เหมาะสม การได้มีความสามารถในการคิดเหตุผลตามที่สมารถจะทำได้ การสร้างระบบความเชื่อและค่านิยม

จ. การกิจพัฒนาการของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (18 - 30 ปี)

การได้รับอิสระ การหล่อหลอมเอกลักษณ์แห่งตน การพัฒนาความมั่นคงทางอารมณ์ การก่อสร้างความเป็นปึกแผ่นทางอาชีพ การแสวงหาความสนิทสนม การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสังคม และชุมชนที่ตนเองพึงพอใจ การเลือกคู่ครองและการปรับตัวในการมีคู่ครอง การตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัย และเรียนรู้การจัดการบ้านเรือน การเป็นพ่อเป็นแม่และเลี้ยงดูลูก ๆ

ฉ. การกิจพัฒนาการของวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง (30 - 60 ปี)

การปรับตัวให้เข้ากับสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงในวัยกลางคน การแสวงหาความพอใจและความสำเร็จในอาชีพ การรับผิดชอบทางสังคมและการทำหน้าที่พลเมืองดี การดูแลให้ลูก ๆ เข้าสู่วัยผู้ใหญ่ที่เป็นสุข และมีความรับผิดชอบ การปรับบทบาททางเพศ การวางเครือข่ายทางสังคมและกิจกรรมยามว่าง การหาความหมายใหม่ ๆ ในชีวิต

ช. การกิจพัฒนาการของวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย (60 ปี)

การปรับตัวให้เหมาะกับกำลังกายและสุขภาพ การปรับตัวในยามเกษียณอายุ หรือพ้นจากการประกอบการงานอาชีพ การปรับตัวต่อการสูญเสียของคู่ครอง การสร้างสัมพันธ์ภาพกับกลุ่มบุคคลอายุเดียวกัน การรับภาระผูกพันทางสังคมและบ้านเมืองเท่าที่สามารถกระทำได้ การมีที่อยู่อาศัยที่พึงพอใจ ไม่ต้องเสี่ยงอันตรายจากการปีนป่าย หรือพลัดตกหกล้ม

เอกลักษณ์แห่งตนเป็นลักษณะเฉพาะที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นมีบุคลิกภาพเช่นไรเป็นผลที่เกิดมาจากอะไร ดังที่กอร์ดอน ออลพอร์ต ได้ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบทั้งทางร่างกายและจิตใจเป็นตัวกำหนดการปรับตนต่อสิ่งแวดล้อมของบุคคล บุคคลจะมีเอกลักษณ์ด้านบุคลิกภาพประการใด ย่อมเป็นผลจากการกระทำขององค์ประกอบทั้งภายในและภายนอกของบุคคลเป็นประการสำคัญ

องค์ประกอบที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์แห่งตน

โดยทั่วไปกล่าวได้ว่าองค์ประกอบอันเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์แห่งตนนั้นมีอยู่ทั้งภายในและภายนอกตัวบุคคล แต่เมื่อพิจารณาในกรอบของการวิเคราะห์ที่กว้างออกไป อาจจัด

จำแนกออกเป็น 6 องค์ประกอบด้วย ดังที่ เพรสคอตท์ (Prescott, 1957) เรียกว่า กรอบ 6 ด้าน สำหรับการวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ (six - area framework for an analysis of human behavior) อันประกอบด้วย (1) องค์ประกอบและกระบวนการทางกายภาพ (2) องค์ประกอบและกระบวนการทางด้านความรัก ความอบอุ่นภายในครอบครัว (3) องค์ประกอบและกระบวนการด้านสังคมและวัฒนธรรม (4) องค์ประกอบและกระบวนการด้านบุคคลวัยเดียวกัน (5) องค์ประกอบและกระบวนการด้านพัฒนาการแห่งตน และ (6) องค์ประกอบและกระบวนการด้านการปรับตน แต่ละด้านมีสาระสำคัญโดยสังเขป ซึ่งผู้เขียนได้แสดงไว้ในตาราง 3 ดังต่อไปนี้

ตาราง 3 สรุปความหมายขององค์ประกอบ 6 ด้านตามทัศนะของเพรสคอตท์ (Prescott, 1957)

1. องค์ประกอบและกระบวนการทางกายภาพ

ความเจริญเติบโต น้ำหนัก ส่วนสูง ทรวดทรง หน้าตา ผิวพรรณ วุฒิภาวะการใช้พลังงาน ความเมื่อยล้าและการคลายตัวจากความเมื่อยล้า จังหวะการทำกิจกรรม สุขภาพ สุขนิสัย ประวัติสุขภาพ อาหารการบริโภค ข้อจำกัดทางร่างกาย ความบกพร่อง ความพิการ การใช้ร่างกาย ทักษะ การทำงาน การเล่น การพักผ่อนหลับนอน การแต่งกาย ฯลฯ

2. องค์ประกอบและกระบวนการด้านความรักความอบอุ่นภายในครอบครัว

ความสัมพันธ์กับพ่อแม่ พี่น้อง ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับแม่ ระหว่างแม่กับพี่น้อง ระหว่างพ่อแม่พี่น้องกับบุคคลอื่นภายในครอบครัว กับสัตว์เลี้ยงแนวทางการแก้ปัญหาภายในครอบครัว ความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกครอบครัว ฯลฯ

3. องค์ประกอบและกระบวนการด้านสังคมและวัฒนธรรม

วัฒนธรรมย่อยของครอบครัว (ชนบท ในเมือง ชานเมือง ชุมชนแออัด) ชนิก้ากำเนิด เหล่ากำเนิด ชั้นสังคม การเรียนรู้วัฒนธรรม บทบาทในสถานศึกษา ชุมชน สโมสร ประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรม ในวงกว้างออกไป ความรู้สึกและความรับผิดชอบด้านสังคม ความขัดแย้งกับชุมชนอันเกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม แรงกดดันอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงฐานะของครอบครัวโดยสมัครใจ หรือโดยเหตุจำเป็นหรือบังเอิญแรงกดดันอันเกิดจากความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ

4. องค์ประกอบและกระบวนการเกี่ยวกับเพื่อนวัยเดียวกัน

กิจกรรม บทบาท ความรู้ ทักษะ ที่จำเป็นต่อการทำกิจกรรมร่วมกัน ข้อปฏิบัติ กติกา ประเพณี คุณลักษณะที่กลุ่มวัยเดียวกันยกย่อง สถานภาพภายในกลุ่ม ความสำเร็จ ความล้มเหลวในการแสดงบทบาท สาเหตุของความสำเร็จ หรือความล้มเหลว การปฏิบัติตนเมื่อประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว ผลขององค์ประกอบด้านกายภาพ ด้านครอบครัว และด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคล

5. องค์ประกอบและกระบวนการด้านพัฒนาการแห่งตน

ความรู้สึกต่อตนเองอันเป็นผลจากองค์ประกอบด้าน 1, 2, 3 และ 4 สังกัปแห่งตนมีผลประการใดต่อการรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ ประสบการณ์และความหมายสำคัญๆ ที่ได้รับจากประสบการณ์ สังกัปเกี่ยวกับสังคมและโลกที่กว้างออกไป ความรู้สึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลกับโลกภายนอก และบุคคลอื่น ศักยภาพ ความสามารถ ความถนัดสำหรับการเรียนรู้ การทำงานและทัศนคติต่อการเรียนรู้และการทำงาน การมีโอกาสใช้ความสามารถตามศักยภาพแห่งตน กระบวนการทางสมองที่ใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ สำหรับตนเองและสังคม จุดหมายใกล้ไกลจะอย่างไรจึงจะบรรลุ สังกัปของพ่อแม่ พี่น้อง ครู เพื่อน ที่มีต่อตัวบุคคล ฯลฯ

6. องค์ประกอบและกระบวนการด้านการปรับตัว

ความรู้สึกเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ความพร้อม ความสมบูรณ์ของร่างกาย (มากหรือน้อยเกินไป) มากพอที่จะรับสถานการณ์ต่างๆ ได้ หรือมีขีดจำกัดเพราะความพิการ ความต่ำต้อย ความรู้สึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับครอบครัว ความรู้สึกเกี่ยวกับความสำคัญของตนเองในด้านสังคม ความรู้สึกเกี่ยวกับความสำคัญของตนโดยทั่วไป รูปแบบของการปรับตัว ปัญหาการปรับตัวที่มีผลต่อสังกัปแห่งตนเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา การปรับตัวเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นหรือเลวลง ปัญหาการปรับตัวรุนแรงมากจนกระทั่งจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาทางการแพทย์หรือไม่ ประการใด ฯลฯ

พัฒนาการในวงจรชีวิตตามแนวความคิดเชิงทฤษฎีตั้งที่นำมากล่าวอ้างเป็นตัวอย่างทั้งของฟรอยด์ อีริคสันและของฮาวิกเฮอ์ส รวมทั้งทฤษฎีอื่นๆ อีกหลายทฤษฎีที่มีได้นำมากล่าว ณ ที่นี้เมื่อพิจารณาเป็นรายบุคคลจะเห็นว่าองค์ประกอบต่างๆ ทั้งทางด้าน จะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการส่วนตน โดยเฉพาะต่อพัฒนาการที่ก่อให้เกิดเอกลักษณ์แห่งตน และจะมีพัฒนาการของเอกลักษณ์แห่งตนไปพร้อมกับพัฒนาการด้านอื่นๆ ตามศักยภาพของบุคคล

ภายในวงจรชีวิตของความขัดแย้งเชิงพัฒนาการดังกล่าวข้างต้น อีริคสัน ให้ข้อสังเกตไว้อย่างชัดเจนว่า ความขัดแย้งในวัยรุ่นส่งผลให้วัยรุ่นได้เริ่มมีเอกลักษณ์แห่งตน ขณะที่ฮาวิกเฮอ์สเห็นว่าการหล่อหลอมเอกลักษณ์แห่งตนเป็นภารกิจพัฒนาการอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาวตอนต้นจึงกล่าวได้ว่าจากแนวคิดเชิงทฤษฎีทั้งสองนี้ ชี้ให้เห็นว่า เอกลักษณ์แห่งตนนั้นมีการเริ่มต้นเกิดขึ้นก่อนในวัยรุ่น และมีการหล่อหลอมในวัยหนุ่มสาว ซึ่งจะมีการพัฒนาต่อไปอีกตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม ในช่วงวัยรุ่นที่มีความขัดแย้งเชิงพัฒนาการนั้นจะมีผลทางใดทางหนึ่งในสองทางตามแนวคิดของอีริคสัน กล่าวคือ ถ้าแก้ความขัดแย้งได้สำเร็จ ก็จะได้คุณลักษณะทางบวก เช่น การมีเอกลักษณ์แห่งตนในวัยรุ่น ซึ่งจะได้รับการหล่อหลอมเข้าไปภายในตนให้เป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาตนต่อไปอีก แต่ถ้าแก้ความขัดแย้งเชิงพัฒนาการในวัยรุ่นยังไม่เป็นผลสำเร็จ คุณสมบัติทางลบอันเป็น

ความสับสนหรือความไม่ชัดเจนของเอกลักษณ์แห่งตน (identity diffusion) ที่บังเกิดขึ้นก็จะถูกหล่อหลอมเข้าไปในตน ซึ่งจะเป็นอุปสรรคที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อพัฒนาการแห่งตน (ปรีชา ธรรมมา, 2546)

ตามปกติวัยรุ่นเป็นช่วงที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มามากพอสมควร พอที่จะรู้และเข้าใจว่าตนเองเป็นใคร สามารถอย่างไร สำคัญอย่างไร ได้แล้ว แต่ถ้าไม่รู้ชัดเจนในเรื่องเหล่านี้ก็ถือว่ามีเอกลักษณ์แห่งตนในทางลบ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือและให้โอกาสหาประสบการณ์เพิ่มเติมเพื่อจะได้ค้นพบว่ามีเอกลักษณ์แห่งตนประการใด

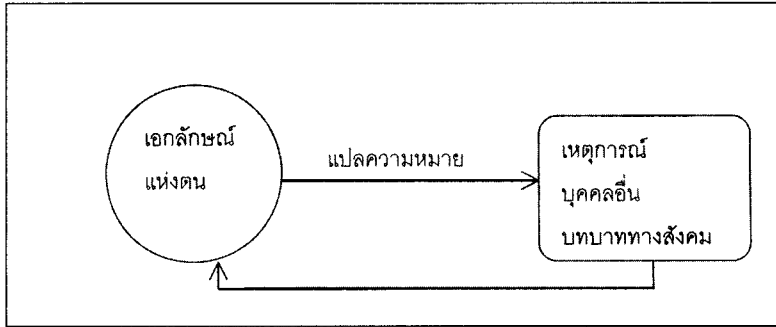
อีริคสัน ได้ให้ลักษณะของเอกลักษณ์แห่งตนในทางลบ ไว้ในตัวอย่างต่อไปนี้

- การกระทำตามความปรารถนาของผู้อื่นในทางที่ค่อยตามมากเกินไป
- ความไม่สอดคล้องกับศักยภาพอันแท้จริงของตนเอง
- การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ขัดต่อกฎหมาย และศีลธรรมอันดี
- การรับใช้ เป็นทาส หรือตอบสนองต่อสังคมมากเกินไป เพื่อตนเองจะได้เป็นที่ยอมรับเป็นการตอบแทน จนกระทั่งมิได้เป็นตัวของตัวเอง
- การแยกตัวออกไปจากสังคม
- การลอกเลียนแบบและกระทำตามแบบอย่างพฤติกรรมของผู้อื่นมากเกินไป
- ความสับสนในเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่รู้ไม่เข้าใจตนเอง หรือมีหลายๆ อย่างแต่ขาดความชัดเจน

พัฒนาการของเอกลักษณ์แห่งตน

เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ เอกลักษณ์วัยผู้ใหญ่ (adult identity) จะเป็นบูรณาการของลักษณะต่างๆ ทางกายภาพ ความสามารถ เป้าหมาย ค่านิยม และ บทบาททางสังคมของบุคคล เป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากการรวบรวมความหมายของประสบการณ์ต่างๆ

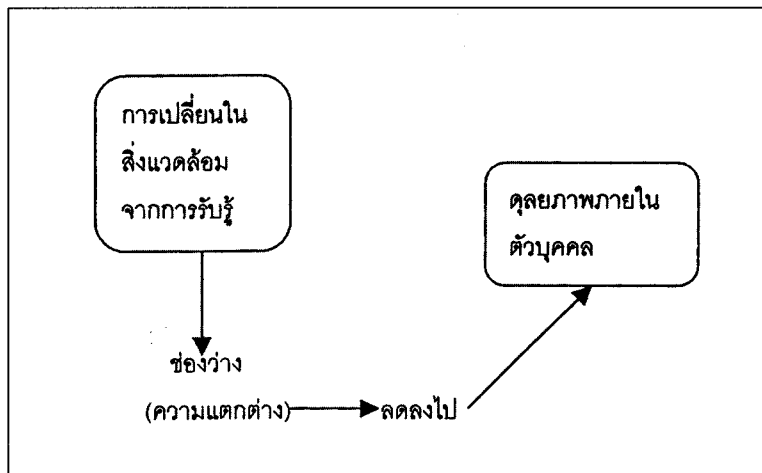
เข้าด้วยกันและได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ ขณะที่บุคคลวัยผู้ใหญ่ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและมีส่วนแสดงบทบาททางสังคม เอกลักษณ์จะมีการแตกตัวออกไปและมีการรวมตัวเข้ามาเป็นรูปแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงของเอกลักษณ์แห่งตนจะเป็นไปตามภาพประกอบ 1 ซึ่งผู้เขียนแสดงไว้ดังนี้

ภาพ 1 แสดงการแปลความหมายที่มีผลต่อเอกลักษณ์แห่งตน

เอกลักษณ์แห่งตนเปลี่ยนแปลงไปโดย 2 กระบวนการ คือ กระบวนการจำแนก ความต่างกันเชิงนิรนัย (inductive differentiation) ที่ทำให้เห็นว่าประสบการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆ ไม่มีอะไรแตกต่างไปจากที่เคยพบเห็นและกระบวนการจำแนกความต่างกันเชิงอุปนัย (deductive differentiation) ซึ่งเป็นการจำแนกที่ทำให้เห็นว่า

ประสบการณ์หรือสถานการณ์นั้นๆ มีอะไรบางอย่างที่แตกต่างไปจากที่เคยพบเห็นมาก่อน ผู้ใหญ่ที่สังเกตเห็นหรือรับรู้ความเหมือนกันหรือความต่างกันของประสบการณ์จะสามารถปรับเปลี่ยนสภาพการณ์เพื่อให้เกิดดุลยภาพภายในตนเองได้ อันเป็นการกระทำที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์แห่งตน ดังภาพประกอบ 2 ซึ่งผู้เขียนได้แสดงไว้ดังนี้

ภาพ 2 แสดงการปรับเข้าสู่ดุลยภาพในตัวบุคคล

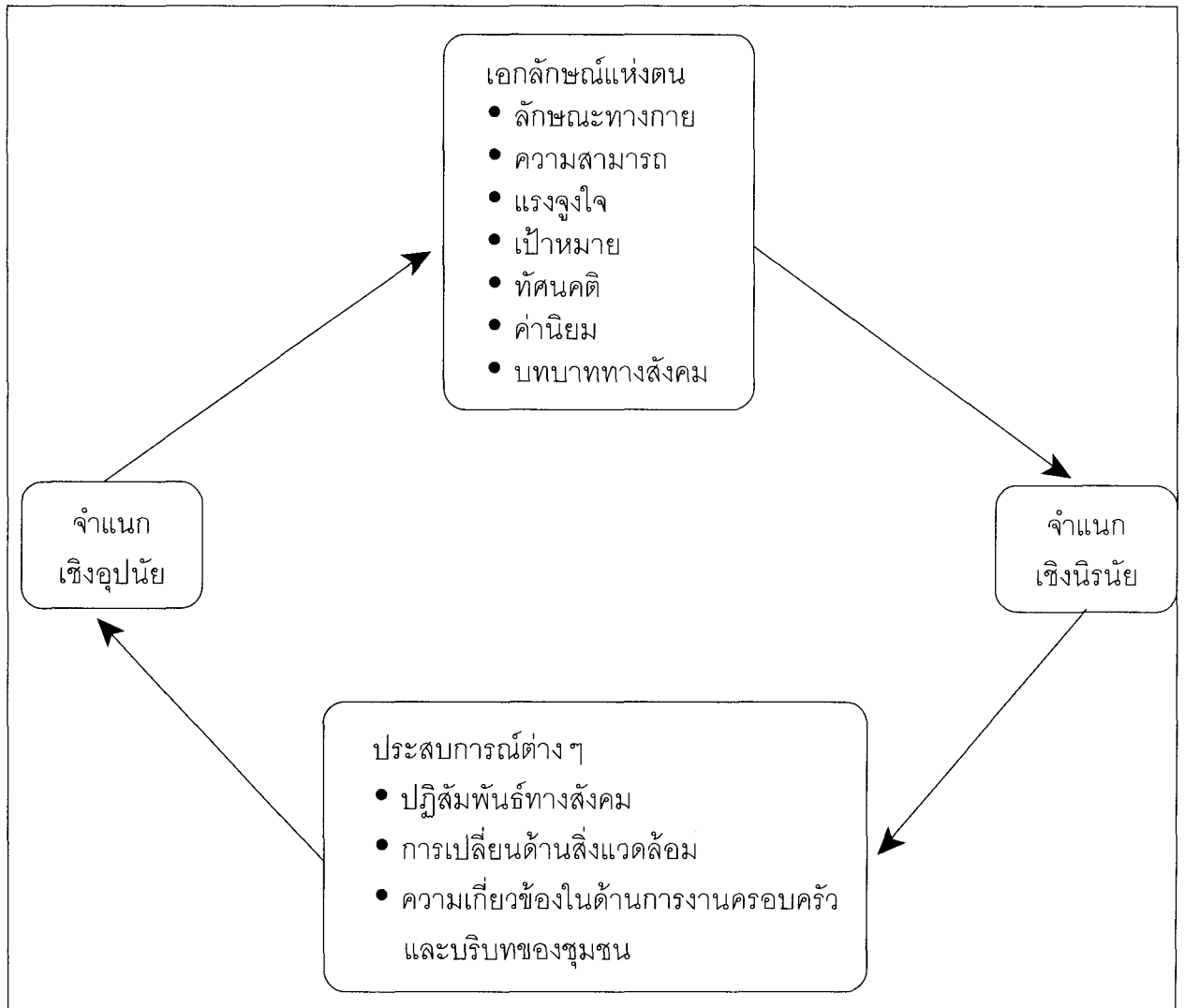

การเปลี่ยนแปลงภายในสิ่งแวดล้อมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการรับรู้ของบุคคลที่ก่อให้เกิดความผิดแผกแตกต่างไปจากเดิม หรือเกิดช่องว่างที่มีผลกระทบต่อบุคคลจนเกิดการเสียดุลยภาพภายในตน หากลดช่องว่างนี้ลงไปได้ จะช่วยให้กลับเข้าสู่สภาวะปกติอันเป็นกระบวนการของการสร้างดุลยภาพที่อาจเป็นไปได้ในแนวทางต่าง ๆ ด้วยอาการเรงรัดหรือค่อยทำค่อยไป โดยอาศัยหลักการและวิธีการทั้งในด้านการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม และในด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลที่มีผลต่อเอกลักษณ์แห่งตน

ในแนวทัศนะของมาร์เซีย (Marcia, 1988) เอกลักษณ์แห่งตนในวัยผู้ใหญ่โดยทั่วไป ประกอบด้วยลักษณะทางกาย ความสามารถ แรงจูงใจ เป้าหมาย ทัศนคติ ค่านิยม บทบาททางสังคม

ส่วนในด้านประสบการณ์ต่าง ๆ นั้นเกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม ความเกี่ยวข้องในด้านการงาน ครอบครัว และบริบทของชุมชน

ประสบการณ์ต่าง ๆ จะมีผลกระทบต่อเอกลักษณ์ส่วนบุคคล หรือไม่ประการใด อาจพิจารณาได้จากรูปแบบซึ่งผู้เขียนได้แสดงไว้ในภาพประกอบ 3 ดังนี้

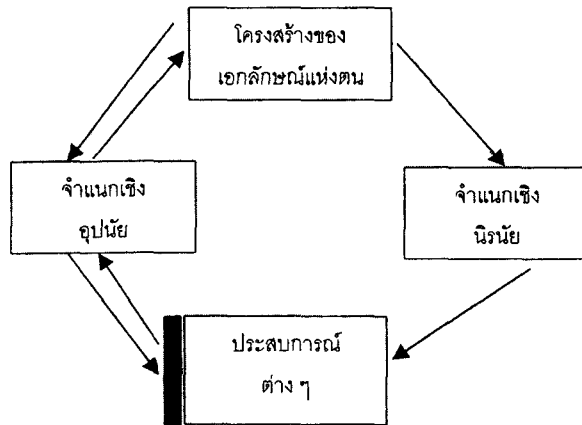
ภาพ 3 แสดงประสบการณ์ต่างๆ ที่มีผลต่อการสร้างเอกลักษณ์แห่งตน

เอกลักษณ์แห่งตนจะได้รับผลกระทบหรือไม่ประการใดหรือเพียงใด จากกระบวนการจำแนกเชิงนิรนัยและกระบวนการจำแนกเชิงอุปนัย ขึ้นอยู่กับกำลังที่เหนือกว่าของแต่ละกระบวนการ

ต่อไปนี้เป็นภาพประกอบแสดงให้เห็นว่า(ก) เมื่อกระบวนการจำแนกเชิงนิรนัยมีกำลังเหนือกว่า

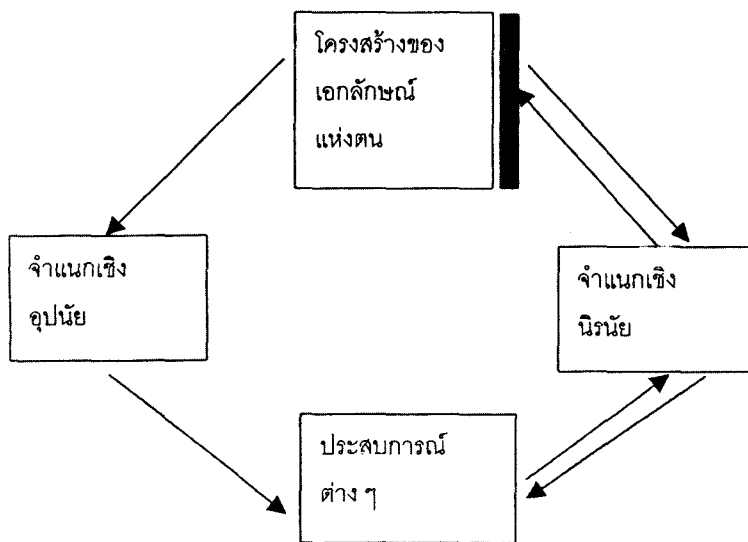
ประสบการณ์ต่างๆ จะไม่เข้าไปรวมกับเอกลักษณ์แห่งตน และ (ข) เมื่อกระบวนการจำแนกเชิงอุปนัยมีกำลังเหนือกว่า ผลจากการจำแนกจะเข้าไปสู่โครงสร้างของเอกลักษณ์ซึ่งผู้เขียนแสดงไว้ในภาพประกอบ 4 และ 5 ตามลำดับ ดังนี้

ประกอบ 4 และ 5 ตามลำดับ ดังนี้

ภาพ 4 แสดงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเอกลักษณ์แห่งตน

เมื่อกระบวนการจำแนกเชิงอุปนัยมีกำลังเหนือกว่าผลจากการจำแนกที่เห็นความแตกต่างไปจากเดิม จะเข้าไปสู่โครงสร้างของเอกลักษณ์แห่งตน

ภาพ 5 แสดงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเอกลักษณ์แห่งตน

เมื่อกระบวนการจำแนกเชิงนิรนัยมีกำลังเหนือกว่า ประสบการณ์ต่างๆ จะไม่เข้าไปรวมกับเอกลักษณ์แห่งตน

สถานภาพของเอกลักษณ์แห่งตน

เอกลักษณ์แห่งตนมีโครงสร้างด้านสถานภาพตามแนวคิดของมาร์เซียที่จัดจำแนกออกเป็นสถานภาพของเอกลักษณ์แห่งตนเป็น 4 ระดับ

ภายในกรอบเงื่อนไขในด้าน การรับเป็นภาวะภายใต้ สถานการณ์ที่เป็นวิกฤต กับที่ไม่เป็นวิกฤต และการไม่รับเป็นภาวะ ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นวิกฤตกับที่ไม่เป็นวิกฤต ซึ่งผู้เขียนแสดงไว้ในภาพประกอบ 6 ดังนี้

สถานภาพ 4 ระดับของเอกลักษณ์แห่งตน		
	สถานการณ์วิกฤต	สถานการณ์ไม่วิกฤต
การรับเป็นภาวะ	4. เข้าไปเกี่ยวข้อง ยึดหยุ่น สม่่าเสมอ	2. ไม่นำตนไปเกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์ทำลาย
การไม่รับเป็นภาวะ	3. เกี่ยวข้องด้วยแต่ไม่เสมอไป	1. สับสนไม่ชัดเจน ไม่เอาธุระ ไม่ใส่ใจ

ภาพ 6 แสดงสถานภาพ 4 ระดับของเอกลักษณ์แห่งตน

เอกลักษณ์แห่งตนแต่ละระดับของสถานภาพ มีลักษณะต่างๆ อันเป็นส่วนประกอบให้เป็นที่สังเกตเห็นได้ ว่ามีความแตกต่างประการใดระหว่างระดับทั้ง 4

สถานภาพระดับ 1 (identity diffuse)

(สับสน ไม่ชัดเจน ไม่เอาธุระ ไม่ใส่ใจ)

1.1 รักสนุก ไม่เอื้ออาทรต่อคนอื่น ตราบใดที่ได้ทำสิ่งที่ตนเองปรารถนา

1.2 หลีกเลียงวิกฤต และการเผชิญเหตุการณ์ทำลาย โดยการหลบหนี อาจใช้ยาเสพติดหรือหลอกตัวเอง

1.3 มีปัญหาทางจิต

1.4 เป็นนักฉวยโอกาส

1.5 คล้อยตามทัศนคติของผู้อื่นที่ตนประทับใจ

1.6 รู้สึกว่าตนเองผิดและถูกทอดทิ้ง

1.7 เต็มใจเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับตนเองอย่างรวดเร็ว

1.8 ยอมรับความผิดพลาดของตนอย่างง่าย ๆ

1.9 มีปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

1.10 แม้จะเก่งเท่าเทียมคนอื่น แต่จะเลือกทำสิ่งง่าย ๆ

1.11 มีความไว้วางใจมนุษย์น้อยที่สุด

สถานภาพระดับ 2 (foreclosure)

(หลบเลี่ยงเวลาเผชิญกับเหตุการณ์ท้าทาย)

- 2.1 ดูเฉิน ๆ ก็มีลักษณะเหมือนผู้มีเอกลักษณ์แล้ว
- 2.2 ไม่พิจารณาหรือสนใจค่านิยมหรือเป้าหมายอื่นใด นอกจากเรื่องที่ได้รับคำสั่งให้ทำ
- 2.3 กล่าวถึงแต่ทางเลือกที่ทำให้พ่อแม่พอใจ
- 2.4 ไม่ยึดหยุ่นสนใจการรักษาขนบประเพณี
- 2.5 ทำตามที่เคยชิน
- 2.6 หนีสถานการณ์ขัดแย้ง
- 2.7 ชอบทำตามคำสั่งและพินอบพิเทาผู้มีอำนาจ
- 2.8 ไม่ยึดหยุ่นในการตัดสินใจ
- 2.9 มีความวิตกกังวลเล็กน้อย
- 2.10 มีความภาคภูมิใจ
- 2.11 มีทัศนคติดีต่อการศึกษา
- 2.12 ชอบตั้งเป้าหมายที่เป็นไปไม่ได้
- 2.13 ชอบลอกเลียนแบบกลุ่มเพื่อน และผู้ที่นิยมยกย่องมากเกินไป

สถานภาพระดับ 3 (moratorium)

(เข้าไปเกี่ยวข้องกับแต่ไม่เสมอไป)

เป็นภาวะรอการเลือกเอกลักษณ์ อยู่ในระยะหาคำตอบหรือเอกลักษณ์ใหม่ ๆ ยังไม่ตัดสินใจเลือกทางใดแน่นอน โดยแสดงออกดังนี้

- 3.1 มีปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้
- 3.2 เป็นนักทดลอง
- 3.3 เปลี่ยนใจเรื่องค่านิยม
- 3.4 คบเพื่อนต่างเพศมากและฉาบฉวย
- 3.5 สุดซึ้งของความคิดหรือการกระทำ
- 3.6 สนใจสุขภาพจิตของตนเอง
- 3.7 ไม่ต้องการให้ใครควบคุม

3.8 ให้ความร่วมมือแก่ผู้อื่นน้อย

3.9 วิตกกังวลมาก

3.10 คาดหมายกิจกรรมได้ยาก

3.11 มีความเชื่อมั่นต่ำในการเลือกวิชาชีพ

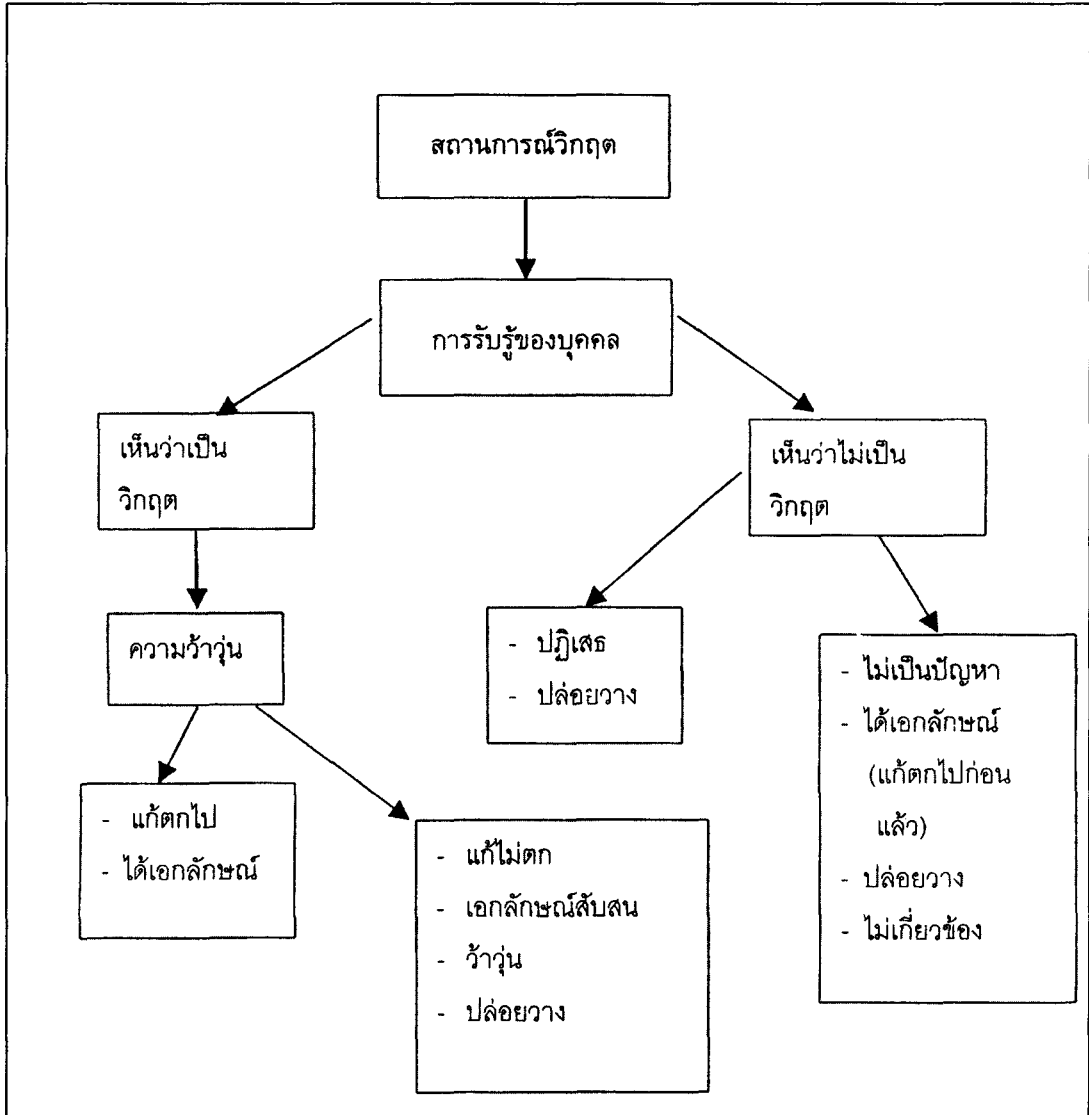
สถานภาพระดับ 4 (identity achievement)

(เข้าไปเกี่ยวข้องกับ ยึดหยุ่น และสม่ำเสมอ)

บรรลุวุฒิภาวะด้านเอกลักษณ์ ผ่านวิกฤตมากมาย ตัดสินใจได้แล้วว่า จะดำเนินชีวิตไปทางใด แสดงออกดังนี้

- 4.1 ความเป็นตัวของตัวเองสูง
  - 4.2 มั่นคง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์
  - 4.3 ยอมรับตนเอง
  - 4.4 อาจมีค่านิยมต่างจากพ่อแม่ แต่มั่นคงในตนเอง
  - 4.5 รู้จักตนเอง
  - 4.6 ทำตามค่านิยมและความเชื่อ
  - 4.7 ทำงานได้ดีภายในภาวะกดดัน
  - 4.8 ตั้งเป้าหมายที่เป็นจริงได้
  - 4.9 ประเมินตนเองได้
  - 4.10 ยึดหยุ่นในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น
  - 4.11 ยึดมั่นในการตัดสินใจ ไม่ว่าคนอื่นจะคิดอย่างไร
  - 4.12 มีความแตกต่างน้อยระหว่างการรับรู้ของตนเองกับของผู้อื่นที่มีต่อตนเอง
  - 4.13 มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางดี
- พัฒนาการด้านเอกลักษณ์แห่งตนจะดำเนินจากระดับ 1, 2, 3 และ 4 ตามลำดับ ระดับ 3 มีความสำคัญมากที่สุดในทัศนะของมาร์เซีย (Marcia, 1988)

ในส่วนที่เกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤตที่จะมีหรือไม่มีผลต่อเอกลักษณ์แห่งตน ประการใดนั้น มาร์เซียเห็นว่าขึ้นอยู่กับการรับรู้ของบุคคลเป็นอย่างมาก และได้แสดงขั้นตอนตั้งแต่สถานการณ์วิกฤตจนกระทั่งถึงขั้นการเข้าสู่เอกลักษณ์โดยเฉพาะของวัยผู้ใหญ่ซึ่งผู้เขียนได้แสดงไว้ในภาพประกอบ 6 ดังนี้

ภาพ 6 แสดงขั้นตอนของการเข้าสู่เอกลักษณ์แห่งตนวัยผู้ใหญ่

เหตุการณ์ประเภทต่าง ๆ ที่สามารถกระตุ้นให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในเอกลักษณ์แห่งตนวัยผู้ใหญ่

ด้าน	เหตุการณ์	ตัวอย่างเหตุการณ์
สังกัดแห่งตน	การเปลี่ยนแปลงด้านรูปร่างหน้าตา ทักษะ หรือการประพฤติปฏิบัติโดยผู้อื่น	ผมเปลี่ยนเป็นสีเทา
เป้าหมายส่วนตัว	ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวใน ความพยายามครั้งสำคัญ ๆ	ได้รับการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่
ค่านิยม	การได้รับการยืนยันหรือปฏิเสธ ความเชื่อโดยบุคคลอื่น	บุคคลวัยรุ่นต่อต้านวัฒนธรรม
แรงจูงใจ	การเห็นชอบหรือปฏิเสธพฤติกรรม ที่มุ่งสู่เป้าหมาย	ถูกปลดออกเพราะการแก่งแย่ง แข่งดีมากเกินไปในการทำงาน
ความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคล	การสร้างหรือการล้มเลิกความสัมพันธ์ ที่ใกล้ชิด	การหย่าร้าง การแยกกันอยู่หรือ การเป็นม่าย
บทบาทสังคม	การได้รับหรือการสูญเสียตำแหน่ง ตามปทัสสถานสังคม	การเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย
สภาพแวดล้อม ส่วนตัวสังคม	ความหายนะจากอุบัติเหตุ หรือภัย ธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม	ประเทศเข้าสู่ภาวะตกต่ำทาง เศรษฐกิจ วิกฤตเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าเอกลักษณ์แห่งตนได้มีการพัฒนาตั้งแต่บุคคลยังเยาว์วัยและมาได้รับการบูรณาการของลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจนปรากฏชัดเจนขึ้นในช่วงวัยรุ่น แล้วเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อไปอีกตลอดช่วงชีวิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคล

การศึกษาปัจจุบันกับเอกลักษณ์แห่งตน

การศึกษาปัจจุบันมุ่งสร้างบุคคลที่มีคุณภาพ มีพัฒนาการแห่งตนรอบด้านที่บูรณาการแล้วจะเกิด

เอกลักษณ์แห่งตน ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา อารมณ์ สังคมและจริยธรรม หรือกล่าวโดยรวมก็คือ ให้เป็นทั้งคนเก่ง คนดี และมีความสุข แต่ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานด้านพัฒนาการของแต่ละคน และความแตกต่างระหว่างบุคคล การศึกษาที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาความสามารถตามศักยภาพหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล จำเป็นต้องคำนึงถึงคุณลักษณะด้านเอกลักษณ์แห่งตนในส่วนที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยมีหลักการ หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

ก. หลักการ

1) การเรียนการสอน นอกจากมุ่งพัฒนาทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยตามหลักสูตรแล้ว ควรได้คำนึงถึงการพัฒนาเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนแต่ละวัยหรือแต่ละระดับชั้นเรียนด้วย

2) ผู้บริหารการศึกษา ครู ผู้ปกครอง และผู้เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา ควรมีความรู้ความเข้าใจเรื่องเอกลักษณ์แห่งตนทั้ง 4 ระดับที่เป็นลำดับขั้นตอนของพัฒนาการจากตอนต้นไปสู่ตอนปลาย โดยไม่ทำให้เกิดความสับสนระหว่างขั้นตอนที่นำไปสู่ระดับที่สูงขึ้น

ข. หลักเกณฑ์

1) สถานศึกษาควรมีเกณฑ์ในการตรวจสอบในตัวผู้เรียนหรือประเมินเอกลักษณ์แห่งตนของนักเรียนแต่ละคนในแต่ละวัย

2) ผลจากการประเมินหรือตรวจสอบเอกลักษณ์แห่งตนในตัวผู้เรียน เป็นเกณฑ์ที่แสดงให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ในทางการศึกษาได้อีกทางหนึ่ง นอกจากการสอบประจำภาคเรียนหรือการสอบประจำปีซึ่งจัดกระทำกันเป็นปกติ

ค. แนวทางปฏิบัติ

1) จัดประสบการณ์ทางวิชาการ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการในด้านการเรียนรู้ตามหลักสูตร รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาตนที่เป็นพื้นฐานอันเหมาะสมสำหรับการสร้างเสริมเอกลักษณ์แห่งตนในทางที่เหมาะสมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น (Garrison and Magoon, 1972)

2) การปรับปรุงแก้ไข เปลี่ยนแปลง ตลอดทั้งการเสริมสร้างพัฒนาผู้เรียนให้มีเอกลักษณ์แห่งตนที่พึงประสงค์ อาจกระทำได้ในแนวทางต่าง ๆ เช่น การใช้ตัวแบบให้ผู้เรียนได้เห็นเป็นแบบอย่างของผู้ที่มีเอกลักษณ์แห่งตนที่ดี การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมเอกลักษณ์แห่งตน การให้ผู้เรียนมีอิสระและเสรีภาพในการแสดงความสามารถออกทางด้านต่าง ๆ รวมถึงการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจในเรื่องการปรับตัวอย่างเหมาะสม (ปรีชา ธรรมา, 2545)

3) โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น ควรได้รับการปลูกฝังความเชื่อมั่นในตนเองเกี่ยวกับความสามารถที่จะกระทำภารกิจพัฒนาการให้สำเร็จ ควรได้มีโอกาสทดลองแสดงบทบาทใหม่ๆ ทั้งในด้านความคิดและปฏิบัติ โดยการสนับสนุนอย่างจริงจังของพ่อแม่ ผู้ใหญ่ และครูอาจารย์ ทั้งนี้ อาจกระทำโดยเปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้ตัดสินใจเลือก สามารถจัดการวางแผนการที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ต่อสังคม

ปรีชา ธรรมา

บรรณานุกรม

- ปรีชา ธรรมา. (2545). “การปรับตัว,” **สารานุกรมศึกษาศาสตร์**. 25 : 29-40 ; มกราคม 2545.
- _____ “การพัฒนาตนตามแนวความคิดของอีริก อีริคสัน,” **สารานุกรมศึกษาศาสตร์**. 29 : 25 - 33 ; เมษายน 2546.
- Erikson, E.H. (1950). **Childhood and Society**. New York : W.W. Norton.
- Freud, S. (1949). **An Outline of Psychoanalysis**. New York : W.W. Norton.
- Havighurst, R.J. (1952). **Developmental Tasks and Education**. 2nd ed. New York : Longmans, Green.
- Garrison, Karl C. and Robert A. Magoon. (1972). **Educational Psychology : An Integration of Psychology and Educational Practices**. Columbus, Ohio : Charles E. Merrill Publishing Company.
- Marcia, J.E. (1988). **Identity, Diffusion, Differentiated**. Paper presented at the xxiv Meeting of the International Congress of Psychology, Sidney, Australia.
- Prescott, Daniel A. (1957). **The Child in the Educative Process**. New York : McGraw - Hill Book Company, Inc.